

Türk Kütüphaneciliği Tarihine Ait Notlar :

KADIKÖY KÜTÜPHANE-İ UMUMİSİ

Nejdet SANÇAR
Millî Kütüphane

Türk kütüphaneciliği, son yıllarda, büyük gelişmeler kaydetti. Bu gelişmelerin seyrini, yine son yıllara ait yayınlardan takip etmek ve öğrenmek mümkün bir hale gelmiş bulunuyor. Fakat, daha evvelki devirler hakkında, aynı hükme varmak güçtür. Cumhuriyetin ilk yıllarıyla, imparatorluğun son devirlerindeki kütüphanecilik hareketleri hakkında lüzumu kadar malzemeye malik olduğumuz söylenemez. Bu eksiklik, o devirlere ait vesikaların ve bilgilerin derlenip toplanmasıyla mümkün olabilecektir.

Günümüzden elli yıl kadar önce kurulmuş bir umumî kütüphanenin kurucuları tarafından yayınlanmış bir beyanname, Türk kütüphaneciliği tarihi yönünden ilgi çekici bazı bilgileri ihtiva etmektedir. İstanbul'un Kadıköy semtinde kurulmuş olan kütüphanenin kuruluş sebebini, çalışma şeklini ve saireyi tesbit eden beyanname, dikkate değer hususlar olarak şunlar görülmektedir:

A — Cahillik - Maarifsizlik Üzerine :

Beyanname, Türk toplumunun, birçok yıllardan beri uğradığı felâketlerin sebep ve âmilleri arasında en mühiminin cahillik ve maarifsizlik olduğunu belirtmekle başlamaktadır.

«Kadıköy Kütüphanesi-i Umumîsi» kurucularına göre, milletin cahillikten kurtulması ve maarif ile nurlanması için, iki yol vardır :

- 1) Yeni yetişecek nesiller için ilk öğretim mecburiyeti,
- 2) Azçok okuyup yazan yetişmişler için ise daha çok yetişme ve bilgilenme imkânı hazırlama,

Kurucular, bu iki yoldan birincisinin gerçekleşmesinin hükûmeltere düşen bir vazife olduğunu; ikincisinin ise, halkın meydana getireceği hususî teşekküllerle sağlanabileceğini kabul ve ilân etmektedirler.

B — Kütüphanenin Kuruluş Sebebi :

Buna göre, toplumun fikrî seviyesinin yükselmesi hususunda millet fertlerine düşecek iş büyüktür. «Kadıköy Kütüphanesi-i Umumîsi», işte bu düşün-

cenin mahsulüdür. Yani, kütüphane, okuma fikir ve zevkinin, halk arasında yayılmasına çalışacaktır. Ve, umulan faydalı sonuçlar elde edilirse, kurucular, bu konudaki hizmetlerinin de artacağı ümit ve düşüncesindedirler.

C — Kütüphanede Bulunacak Eserler :

Beyannameye göre, «Kadıköy Kütüphane-i Umumîsi» nin, okuyuculara sunacağı eserler şunlardır :

Her dilden yerli ve yabancı günlük gazeteler ile Türkçe, Fransızca ve İngilizce dergiler ve kitaplar..

Ç — Eserlerden Faydalanma Yolu :

«Kadıköy Kütüphane-i Umumîsi» nde bulunan eserlerden, herkes, hiçbir ücret ödmeden faydalanmak hakkına sahip olacaklardır. Ancak, bu şekildeki ücretsiz faydalanma, sadece, kütüphanede okumak içindir. Kitaplardan, evlerine götürerek faydalanmak isteyecek olanlar, kütüphaneye abone olmak mecburiyetindedirler. «Kadıköy Kütüphane-i Umumîsi» ne beş kuruş ödeyenler, abone kaydedilmiş olacaklardır ve beş kuruşluk bu abone, üç ay içindir. Aboneler, bu üç ay içinde istedikleri kitabı, başka hiçbir teminata lüzum kalmadan, alıp evlerine götürebileceklerdir. Bir eserin evde kalma müddeti 15 gündür. Bir kitap geri verilmeden yenisi alınmayacaktır.

D — Kütüphanede Vazife Göreceklerin Durumu :

Kütüphaneyi kuran ve kütüphaneye yardım edecek olan kimselerin hepsi, bu hizmetlerini, bir maddî karşılık beklemeden, yani fahrî olarak yapacaklardır.

E — Kütüphanenin Geliri :

Abonelerin ödeyecekleri ücretler, kütüphanenin zarurî masrafları için harcanacaktır. Elde edilen paradan, zarurî masraflar dışında, artması mümkün ve muhtemel olanlar da, yine kütüphanenin gelişmesi yolunda kullanılacaktır.

İşte, «Kadıköy Kütüphane-i Umumîsi» kurucularının yayınladıkları beyanname, bir kütüphanemizin, kuruluş sebebi, malik bulunduğu eserler ve halkın kütüphaneden faydalanma yolları hakkında, bize, bu bilgileri vermektedir.

Türk kütüphaneciliğine ait bir belge olan beyannamenin metnini, aynen veriyorum :

Kadıköy Kütüphanesi-i Umumisi Hey'et-i Müessesesinin Beyannamesi

Milletin, sînin-i müteaddideden beri maruz olduğu bunca felâket ve mahrumiyetler, birçok esbab ve avamilin tesiratından ileri geldiği gayrı kaabil-i inkâr olmakla beraber, bunlardan en mühimmi cehalet ve maarifsizlik olduğu şüphesizdir. Efrad-ı milletin nûr-ı maarifle tenviri için yeni yetişecek ensalin tahsil-i ibtidaiye -yerine göre cebren- sevki nekadar lâzım ise oldukça okuma yazma bilenlerin de derece-i tahsillerini tedricen terakki ve tealiye isal için elden geldiği mertebe sa'y ü ikdam o mertebe lâzımdır. Ancak, birinci şıkkın husulü doğrudan doğruya hükûmet uhdesine mürettep iken, ikinci şıkkın istihsali her memleket-i mütemeddinede olduğu gibi efrad-ı ahalden müteşekkil cem'iyât-ı hususiyenin teşebbüsât-ı mahsusasına mütevakkıftır. İşte bu esasları nazar-ı dikkate alarak fikr-i mütaleanın efrad-ı ahali arasında tamim ve intişarına imkân dairesinde çalışmak, ümit edilen semerât-ı nâfia istihsal edilirse daha ziyade tevsi-i hizmet eylemek fikriyle, Kadıköy'ünde bir umumî kütüphane tesisi için iktiza eden müsaade-i resmiyyeyi istihsal eyledik, bimen-nehi Teâlâ işe başladık.

Kütüphanede bulundurulacak olan her lisandan yerli ve ecnebi cerâidi-yövmiye ile Türkçe, Fransızca ve İngilizce risale-i mevkute ve musavvereden ve kitaplardan umum, meccanen istifade edebileceği gibi, İngiltere'de olduğu misullü, kütüphanenin masarif-i zaruriyesine karşılık olmak üzere yalnız beş kuruş bedel mukabilinde abone kaydedilen her zat, üç ay müddetle kütüphanede mevcut kitaplardan her hangisini bilâ teminat alarak beher kitap için âzamî olarak tayin olunan on beş gün zarfında hanesinde mütalea etmek ve ikmalinde iade ile bir diğerini almak hakkını haiz olacaktır.

Gerek hey'et-i müessesenin ve gerek bu hususta muavenetleri mesbuk olan zevatın hizmetleri tamamen fahrî olup abone bedelâtından husulü muhtemel olan fazla-i vâridat tamamen kütüphanenin terakki ve tealisine sarf edilecek ve nizamnamede muharrer bulunduğu vechile her seneki muamelâtı muhtevi hulâsa-i hesabiyenin bir sureti belediye da'iresine i'ta edileceği gibi birer sureti de evrak-ı havadisle ilân ettirilecektir.

Âlem-i insaniyete hizmet kasdıyle Kadıköy sema-yi irfanını yükseltmek isteyen böyle bir müessesenin tesisi ve teşkili hususunda müellifin-i âsâr ile âlem-i matbuattan ve zevat-ı münevvereden her türlü muaveneti göreceğimize şüphe etmiyoruz. Maarife, tahsil ve tettebbua teşne olup tettebbu için bir vasıta-i suhulet bulamayan halkımızı zulmetten nura sevk edecek olan böyle bir kütüphane-i umumî için Cenâb-ı Sâni-i A'zam-ı kâinatın da bizi her türlü iltifata mazhar edeceğine eminiz.